

Jezsó Ákos

Tudod, mi a diktatúra?

Nézte a kirakatokat, melyek egy hajdani, talán sosemvolt aranykor megmaradt emlékfoszlányaiként próbáltak mosolyogni és hívogatóan csábítani. Mindent megtettek, a szocialista ipar összes remekét felvonultatták, hogy a Nagykörúton hömpölygő emberek felé a legszebb arcukat mutassák. Volt itt minden, amit csak a Nyugati túlfélén el lehet képzelni: a Női Ruhaház szürke konfekcióblézerei, vagy éppen a Keravill villanykapcsolói és Szputnyik biciklijei. No meg Rakéta porszívók, hosszú, tömött sorban.

Ádám ráérősen ballagott a Lenin körúton a Duna felé. Megcsodálta az Ofotért kiállított fényképeit és a szürke és koszlott házfalak éles ellentétét mutató, színes fényekben vibráló Forte feliratot, amely alatt egy hosszú hajú szépség mosolygott, mögötte pedig végtelen kékséggel hullámozott a tenger. Megállt a kirakat előtt, hosszasan nézte a leányt, szemének huncut mosolyát, és elmélázott: ó, a tenger! Az lehet csak gyönyörű, talán még eszépnél is szebb!

Sosem látta a tengert. Neki eddig csak a Balaton jutott, abból is csak nyaranta egy hét.

Szerette a Balatont, hiszen ott is vannak hosszú hajú és huncutszemű leányok, haj, de még mennyire vannak! De a tenger, ami már maga a végtelenség, a korlátok nélküli szabadság, az valami más.

Sosem élte át, egyik élményt sem.

Lemondóan legyintett. Tudta, hogy kár is ezen rágódni, itt úgysem változik semmi. Amúgy meg tényleg jó hely a Balaton. Igaz, hogy ott hideg sört még nem kapott, meg pénze is csak a Zamárdi fölötti domboldal téesszföldjén felvert sátoros üdülésre futotta, vadkempingre, ahogy szokták mondani, de a csósz nem háborgatta, a parton pedig valódiak voltak a lányok, s mindenért kárpótolták.

Tovább lépett, céltalanul ödöngött.

Volt még bő egy órája.

A Lehel piac mellett, a vasúti sínek fölött átrepülő Élmunkás hídnál szállt le a villamosról, vagyis a tujáról, hiszen Újpesten mindenki így hívja azokat a sárgán csilingelő szerelvényeket, még akkor is, ha itt, a körúton már nem azok a lomha és huzatos külvárosi fadóbozok koptatják a síneket, amelyek ide hozták. Nem, a körúti tuják modernebbek, fiatalabbak. Alig harminc évesek. A tuja név azonban nekik is kijár, ezt tudta minden újpesti.

Nézte a széles járdán szembejövő leánykakat, hiszen a Nagykörúton kiváló a felhozatal, bár némelyik giznya vagy éppen slampos, de a java nagy mellű és rövid szoknyás: Budapest élte a békés életét.

Rágyújtott egy cigarettára, éppen hogy csak azért, hogy elrejtse, valójában egy pár harisnyába bújtatott lábacsát bámult olyan lelkesen, hogy a gyufa ráégett a körmére. A harisnyá-

ba bújtatott lábacskák gazdájára már nem jutott ideje, mert elhaladt mellette. Megfordult, hogy semmiről se maradjon le, de a harisnyába bújtatott lábacskák gazdája beleveszett a hullámzó tömegbe. Nem baj – gondolta és messzire pöccintette a gyufát, aztán mélyet szívott a cigarettából.

Nyár van, szombat van, reggel kilenc.

A Lenin körút széles járdáján hőmgögyött a tömeg.

Lement a Duna-partra. A Margit híd mellé.

Volt még fél órája.

Nézte a folyót, a nagy folyót, aztán a túlsópartot. A Várat, amely a folyó kanyarulata ellenére is remekül látható, és elmerengett azon, hogy a helyében vajon mit tenne Mátyás király? Biztos szétcsapna a szemét románok között, mert nem tűrné ezt a csúfságot. De hát... meghalt Mátyás, és vele oda az igazság.

Már jó ideje.

Az igazság pedig olyan, mint a kárókatona. Ha egyszer elüldözik, nehezen tér vissza.

Volt még negyedórája.

De az is lehet, hogy húsz perc.

Megindult Robi munkahelye felé. Itt van, mindjárt, a második utcában.

Robival egy házban laknak, Újpesten, a Váci és az Árpád út kereszteződésében lévő három tízemeletes toronyház egyikében. Abban, amelyik közelebb van a vasúti összekötő hídhöz. Ádám a harmadikon, barátja két emelettel feljebb.

Robi édesanyja, Zsófi néni, fiatal leányként Erdélyből menekült, nem sokkal a háború után, akkor, amikor már újra lecsapták a határ tiltó sorompóját és Kelet-Magyarországból megint

Románia lett. Néhány éven belül már másodjára. Ádámnak sokszor elmesélte, hogy mocsaras területen bújt át a határon, napokig hasalt a sárban, csak hogy ne kapják el, s ne zsuppolják vissza.

Budapestre jött, mert magyar volt és az is akart maradni.

Csakhogy itt akkor már nem menekültként, hanem osztályidegenként fogadták. Addigra ugyanis már itt is, ott is annak számított. De ezzel nem foglalkozott. Bántotta, már hogy ne bántotta volna, de kivetette magából. Fiatal volt, s olyan szép, mint a Margitsziget, tavasszal. Azt gondolta: ha már úgylis a világ számkivetettje lett, akkor legalább az övéi vessék ki, s ne az idegenek.

Lelkében azonban képtelen volt változni, hiába is erőltette ezt az új, vöröscsillagos világ. Élte végéig megőrizte a szétvert polgári élet emlékét, püspök nagybátyja reverendájának szivarfüsttel kevert kölniillatát, Zsuzsanna kedvesnővér alázatát, a váradi Kanonoksor hangulatát, a magisztrátus és a tisztikar törzshelyének számító Royal, no meg az urizáló dámák és a lézengő ritterek EMKE-kávéházának emlékét, melyek ott voltak mindjárt, átellenben szembe egymással, a Bémer téren. Nem, ó nemcsak ezt vitte magával Budapestre, hanem Ady kedvenc helyét is, amelyről csak a virtigli váradiak tudják, hogy valójában Pollák mama bodegája volt, no meg a többi kifőzde emlékét is magával vitte, azokat a helyeket, ahol a frissen pucolt hagyma mindenén átható, bőrbe-ruhába bűvő bűze elvegyült a lőréket literszám vedelő koszlott ruhájú munkásokkal. És magával vitte Varga bácsit a szomszédból, no meg Tánfalussy méltóságos urat, aki mindig

barackot nyomott a fejére, még akkor is, ha ezt ki nem állta. Drága Tánfalussy méltóságos úr, csak még egyszer adj barackot a fejem tetejére, nem fogok ellenkezni, hanem inkább megcsókolom mindegyik karodat, s az összes ujjadat! Csak még egyszer! – sóhajtott fel ezerszer is, már Budapesten. De a méltóságos úr akkor már nem tudott barackot nyomni a feje tetejére, mert odahalt a Duna-csatorna építésébe, hová azért úzték, mert magyar volt és méltóságos úr.

Zsófi néni ragaszkodott ennek a letűnt világnak az emlékeihez, még akkor is, amikor az a vörös csillag árnyékában már maga volt az anakronizmus. Napközben takarított egy szövetkezeti boltban, barátnőjével, Zichy grófnővel együtt, kivel akkortájt ismerkedett meg az állatkertben, amikor a rádió bejelentette, hogy kivégezték Rajk Lászlót. A teveházban dolgoztak akkor. Segédállatgondozók voltak, elegánsan így nevezhetjük a ganajhordást. Aztán amikor az egyik teve doktor Hátszeghy Bélát, a Királyi Magyar Tudományegyetem állatgondozóvá vedlett professzorát fenéken harapta, miután az öregúr a sivatag púpos vándorának rácsos ketrecében két teljes héten keresztül fennhangon szavalta Shakespeare szonettjeit, Zsófi néniék úgy döntöttek, hogy számukra ennyi bőven elég az állatok világából. Felmondtak és átmentek a kisiparba, ahol takarítók lettek egy szövetkezeti boltban. Onnan mentek nyugdíjba, évtizedekkel később. Máshol nem kaptak állást. Ez azonban csöppet sem zavarta őket, esténként kortyolgatták azt a málnaszörpöt a két utolsó, megmaradt meissen porceláncsészéből a grófnő Práter utcai szoba-konyhás piciny la-

kásában, amit Dénes, a grófnő mozigéppé átképzett hajdani inasának felesége küldött ajándékba. Dénes minden második héten felutazott Monorról egy vastagra tömött cvekkerrel, megállt az ajtóban, kamaszos mozdulattal a zsebébe gyömöszölte a svájci sapkáját és csak annyit mondott: „Az asszony küldi a méltóságos asszonynak”. Aztán megfordult és elment. A svájci sapkáját már csak kint, az utcán rakta a fejére.

Egykori személyzete ragaszkodásának köszönhetően Zichy grófnő krumplival, hagymával és málnaszörp-pel is el volt látva, jutott belőle Zsófi néninek is. Barátságuk életre szól, s ezt tudták, mind a ketten.

Robi, Zsófi néni egyetlen gyermeke a Falk Miksa utcai antikváriumban dolgozott. A főnöke kérte meg, hogy a szabad szombat ellenére is bemenjen a munkahelyére, mert a szomszédos minisztérium egyik tábornoka jelezte, hogy a lányának szeretne venni valami régiséget.

A tábornok miatt kinyitották az antikváriumot, ezért nem indulhattak reggel, pedig Várad messze van.

Várad, vagyis Nagyvárad, Pest után a legszebb szecessziós magyar nagyváros, a püspöki palotával meg a székesegyházzal, a Fekete Sas-, a Stern- és a Füchsl-palotákkal, a Sebes-Körös illatával, Deutsch Károly Zöldfa utcai porcelánáruházával, no meg Ady Endrével, Juhász Gyulával és Krúdy Gyulával, kik más-más időben, de egyaránt komótosan bandukoltak egykoron az EMKE vagy a Royal Kávéház felé, lehet, hogy már egy csöppet spiccesen is, hogy a kirakaton keresztül nézzék az úri világ bohém búfeledését, a múlt, az évezre-des múlt millió emlékeivel együtt, négy és félórányi távolságra várta őket.

Hajrá, fogyjon az út, társak, siesünk! – csapott a tenyerébe vidáman Ádám, már úgy jócskán Szolnok után, s elszavalta a *Búcsú Váradtól* című vers első strófáját. A többire már nem emlékezett, de még így is roppant elégedett volt magával, hogy ez legalább megmaradt az érettségi óta eltelt négy kemény esztendő ellenére is.

Robi rendszeresen megjárta ezt az utat. Feri bához meg Csilla nénihez szinte minden második hétvégén leutazott, s vitt kenyeret, húst, kávé, gyógyszert, mikor mit kértek az ottaniak. Mert odaát semmi sem volt.

A Kárpátok géniusza, Nicolae Ceaușescu országában üresek voltak a polcok, és még némán sem lehetett sikoltani.

Feri bá és Csilla néni egy öreg földszintes házban lakott, nem messze a főtértől, közel a folyóhoz. Robi sosem parkolt le a ház előtt, mihelyst megérkezett, egyből beállt az udvarba, hogy a zárt vaskapu elrejtse a kéréstlen szemek elől a magyar rendszámú autót. Mert külföldieket Romániában magánszemély nem fogadhatott.

Még akkor sem, ha hazajöttek.

Ádám minden útjára elkísérte Robit. Nemcsak azért, mert beleszeretett Nagyváradba, hanem azért is, mert akkor a határon kétszer annyi élelmiszert vihettek át. Minden kvótához volt kötve. Hogy egy ember miből mit vihet ki az országból. Ha ketten mentek, akkor duplájára nőtt a kvóta. Zsófi néni napokon keresztül sütötte a fasírtokat meg a palacsintát, amit, ha az út közben nem ettek meg, Csilla néninek adtak. Had' egyen a rokonság!

Égetően sütött a nap, meleg volt.

Várad ragyogott a nap fényében. Mindaz, ami még megmaradt belőle, ami a modern magyar irodalom megteremtőjévé, a Pece-parti Párizzsá tette egykoron. Várad azonban már nem magyar város volt. Más nap, más nép, más kultúra. Balkáni, lepukkadt, koszos, foszladozó, málladozó. Nyálas, mint az öreg nő, aki a ráncait és a korát púderrel, rúzzsal és szempillaspirállal akarja eltüntetni. A központ még őrizte az emlékét, de a köré épített blokkházak már egészen más Váradról meséltek. A jelenről. Nicolae Ceaușescu országaról. A nincsről és a szegénységről.

Kint ültek a teraszon. Csilla néni málnaszörpöt hozott és visszament a konyhába, hogy főzzön egy kávé a Robitól kapott Omniából. Ádám, Robi, Feri bá, és két unokatestvére: Zsolti és Pisti.

– Nagyon nehéz? Itt, most? – kérdezte Ádám.

Nem gondolta, hogy ezzel az egyszerű kérdéssel milyen vihart kavart. Mert senki sem mert válaszolni. Mindenki elsápadt és elnémult. Szinte hallani lehetett a bukaresti legyek zümmögését. A szemek körbe cikáztak. Mit gondol a másik? Melyikük, vajon melyikük jelenti, hogy mit mondtam, mit tettem, vagy mit válaszoltam? Ki fog feljelenteni? A tőlem balra lévő? Vagy a másik, aki jobbra ül? Egy jobb lakásért, jobb állásért – vagy csak azért, hogy békén hagyják, hogy végre nyugodtan élhessen, úgy, mint bárki más ebben a rohadt és velejéig romlott, kurva világban?

Senki sem válaszolt. Nem mertek válaszolni. Rokonok, édes, vér szerinti, közeli rokonok voltak. Ádám ekkor értette meg: mi is az, hogy diktatúra.

Samuel von Brukenthal-emlékmű (Nagyszeben), fotografálta Udvardi Árpád EFIAP